

OULUN TOPPELIUS-TALO HERÄÄ

loiseksi yllätykseksi huomasiin Kälviästä, että Oulun keskustassa sijaitseva Toppeliuksen talo herätetään "ruusunesta". Päivän vakiopuheena olleeseen Oulun Puhelin Oy:n omistamaan vanhaan asumattomana komeilleeseen puutaloon sijoitettiin kunnostusvaiheen jälkeen ulkomaalaistoimisto, kansainvälinen kohtaustapaikka, infokeskus, ystävyysseurojen ja kansainvälistä toimintaa harjoittavien yhteisöjen tiloja, kokoushuoneita jne. raportoi toimittaja Irma Nykänen 18. marraskuuta. Korjauskustannuksista vastaisi puhelinyhtiö, minkä jälkeen Oulun kaupunki vuokraisi rakennuksen. Hatunnosto molemmille asianosaisille!

Siis Torikatu 16! Niin moninaiset vaiheet kuin vanhalla puutalolla onkin, se on alkuaan Toppeliuksen talo, joka kuuluu kulttuurihistoriallisiin suojelukohteisiin. Vuonna 1984, kun oli kulunut 250 vuotta kirkkomaalari Michael Toppeliuksen syntymästä, kiinnitti Oulun Taiteilijaseura talon seinään puisen muistolaatan. Idea oli taiteilija Juhani Tuominen, joka myös maalasi laatan.

Nykyisen puutalon alla olevat vanhat kellarit saattavat olla peräisin Michaelia vanhemmalta ajalta. Tietävästi jo n. 1650 tontilla asui ja rakensi Jaakko Laurinpoika, joka kuoli 1667. Bergholmin sukukirjan mukaan hän oli Toppilin talosta, joka omisti ne maat, jotka me tunnemme Oulun Toppilana. Toppilasta siis Toppelius! Kuuluisan Zachris Toppeliuksen muistelmien mukaan ensimmäinen Jaakko oli Limingan Toppiasia, alkuaan karjalaisia.

Oulun palo 23. toukokuuta 1822 muutti myös Oulun asemakaavan. Kirkkomaalari Michael säästyi tulipalokemukselta, hän oli kuollut edellisen vuoden joulukuun 28. päivänä 88 vuoden korkeassa iässä. Uusi talonmestari oli hänen nuorin poikansa Gustaf Toppelius, Oulun kaupunginlääkäri. Uudet tontit piirrettiin kuitenkin sillä tavalla, että vain 1/3 osa uudesta talosta, sen eteläisin osa, tukeutuu entiseen Toppelius-tonttiin. Pakka(i)huoneenkadun puoleinen osa siirtyi 1825 kulmatonttia hallinneelle kauppaneuvos L.H. Keckmanille, joka oli saanut tontin jo avioituessaan kauppias Zachris Franzénin lesken Helenan (Schulin) kanssa. Toppeliusta oli hyvitetty lisämaalla rannan suuntaan. Siltä ajalta on siis nykyinen tontti poikki korttelin keskustan. (Kulmatontilla olivat syntyneet sekä Frans Michael Franzén että Carl Niklas Keckman, molemmat kuuluisuudet Helenan poikia.)

Gustaf T. rakennutti talonsa jo 1826, perimätiedon mukaan Engelin piirustusten mukaan. Kumma olisikin, jos ei Engel pikavierailullaan olisi tutustunut

myös Toppeliukseen!

Gustaf Michaelinpoika oli syntynyt tällä paikalla 4.6.1786 Maria Magdalena von Ocklawitzin yhdenentoista ja nuorimpana lapsena ja viidentenä poikana. Oulun koulun käytyään hän oli seurannut vuonna 1781 samassa talossa syntyneen vanhemman veljensä Zachriksen (kirjoitti sittemmin nimensä yhdellä p:llä) esimerkiksi ja aloittanut lääketieteelliset opintonsa Upsalan yliopistossa, josta oli valmistunut 1812. Jo sitä ennen Gustaf oli ollut laivastossa sotilaslääkärinä 1808–09 ja joutunut tanskalaisten vangiksi. Vv. 1813–14 hän oli toiminut prikaatinlääkärinä Napoleonia vastaan käydyssä sodassa ja ollut mukana Norjan-retkellä 1814.

Gustaf Toppeliukselle oli ennustettu lupaavaa tiedemiesuraa, mutta kun syntymäkaupunki pyysi hänet kaupunginlääkäriksi, hän palasi 1815 Ouluun, jossa sitten suoritti todella merkittävän elämäntyön sekä lääkärinä että moninaisena yhteiskunnallisena vaikuttajana. Ruotsissa häntä arvostettiin niin suuresti, että kuningas myönsi hänelle jo 1816 professorin arvonimen. Gustaf oli silloin vasta 30-vuotias.

Kymmenen vuotta Oulun suurpalon jälkeen Gustaf T. julkaisi 32-sivuisen runon *Oulun Kaupunnin Palosta*, kansanrunon mitalla "Oulusa./Präntäty C.E. Barckin tykönä, 1832." Professo-

rin tarkoituksena ei ollut ainoastaan vuoden 1822 suuronnettomuuden historiointi, vaan myös pohjarahaston kerääminen perustettavaa "Säästöpankkoa" varten. Se tapahtui runokirjan ennakkomyyntillä, tuotto 1281 "Ruottin B:co Seeleisä", mikä merkitsi 370 ennakkotilausta. Oulun kaupungin säästöpankki, tosin ruotsiksi, perustettiin 1845 ja aloitti toimintansa tässä Toppeliuksen talossa. Pankki kunnioittikin aina Gustaf Toppeliusta perustajanaan ja maalautti myös hänen muotokuvansa.

Barckin 1827 aloittaneessa painossa alkoi 1829 ilmestyä maamme kolmas suomenkielinen lehti, Oulun Wiikko-Sanomia. Sen uutterimpia avustajia, tavallaan yksi toimittajista, oli kuolemaansa saakka Gustaf Toppelius. Tuskinpa Toppelius oli aivan "syytön" myöskään Barckin ja Elias Lönnrotin Mehiläisen kahden vuosikerran ilmestymiseen! Elias oli tullut tutuksi lyhyen Oulun-kautensa aikana, syksyllä 1832. Suomen kielen asia oli koko ajan Toppeliuksen sydämellä. Uudenkaarlepyyn kaupunginlääkäriksi asetuttu vanhempi veli Zachris Topelius vpi (Zachris nuoremman isä) jäi historiaamme siihen mennessä merkittävimpana Suomen kansan vanhojen runojen kerääjänä. Kun hänen keräystensä 5. vihko hänen varhaisen kuoleman johdosta oli painamatta, toimitti Gustaf sen painoon

yhdessä naapuritalon pojan, yliopistonlehtori Carl Nicklas Keckmanin kanssa.

Lukemattomat olivat Gustaf Toppeliuksen harrastukset ja toimet Oulussa niin vuoden 1822 tulipalon jälkeen ja nälkävuosina 1832–33 kuin myöhemminkin. Jo 1828 hän oli perustamassa Oulun läänin Talousseuraa, jonka ensimmäisenä sihteerinä toimi 1833:een ja sittemmin johtokunnan jäsenenä.

Nykyiseen kokoon, kaksikerroksiseksi, talo korotettiin n. 1840. Gustaf joutui kuitenkin käymään viranomaisten kanssa tiukan kädenväänön, ennen kuin sai luvan laajennukselle. Ehkäpä jo tällöin rakennettiin pihan puolelle suorakulmainen avoveranta kattoparvekkeineen, se, joka näkyy talon vanhimmassa valokuvassa vuodelta 1867. Nykyinen viistokulmainen veranta on vasta vuodelta 1918. Talon viimeinen pärekatto hävisi 1870.

Gustaf Toppelius oli naimisissa veljensä Zachriksen kälyn, uuskaarlepyläisen Maria Calamniuksen kanssa. Maria kuoli 10.4.1863, Gustaf 2.12.1864. Pariskunnalla oli kuusi lasta, puolet poikia, joista tosin ensimmäinen kuoli vauvaiässä. V. 1825 syntynyt Gustaf Viktor palveli Venäjän armeijassa ja ylempi kenraalimajuriksi. Nuorin poika, 1828 syntynyt Oskar August, vihittiin 1857 priimuksena fil.tohtoriksi (väitöskirja Holbergin komedioista). Hän toimi mm. es-tetiikan ja uud. kirjallisuuden dosenttina Helsingin yliopistossa ja lopuksi kreikan kielen lehtorina Vaasan lukiossa. Hän oli innokas teatterimies, "Kiven

vuosikymmenellä" ehkä merkittävin Kaarlo Bergholmin ja Fr. Cygnaeuksen jälkeen. Hänen suunnittelemansa oli Helsingin ensimmäinen teatterikoulu. Vaasassa hän itsekin kirjoitti näytelmän Kungens läkare, joka esitettiin sekä Helsingissä että Tukholmassa.

Tyttäristä vanhin ja nuorin, 1821 syntynyt Sofia ja 1833 syntynyt Jenny Emilia, avioituivat neljänsien serkkujensa Leopold ja Carl Toppeliuksen kanssa, jotka molemmat ylenivät kontra-amiraaleiksi. Näistä viimeksimainittu esiintyy talon omistajana 1870.

Gustafin perheen lisäksi Toppeliuksen kartanossa asuivat professorin sisaret, 1770 syntynyt Margareta ja 1772 syntynyt Johanna Elisabet. He olivat ne lainakirjaston tädit, joista veljenpoika Zachris nuorempi kertoo. Tammikuussa 1829 ajoi nimittäin Limingantullista kaupunkiin Zachris Zachriksenpoika Topelius, uuskaarlepyyläinen. Hänen isänsä oli päättänyt lähettää poikansa Oulun triviaalikouluun ja asumaan veli Gustafin luona, jotta hän Oulussa oppisi myös isänsä kielen, suomen. Sehän ei olisi onnistunut umpiruotsalaisessa Nykarlebyssä. Niin tuli Zachriksesta monen lukuvuoden ajaksi oulunkoululainen. Muistelmissaan hän kertoo lukeensa läpi tätiensä tuhannen niteen kirjaston. Ja muistelee hän Oulua muutenkin hyvällä. Tässä talossa ja pihapiirissä asuen viipyi hän Oulun triviaalikoulussa aina siihen saakka, kun se pääsi muuttamaan sille rakennettuun uuteen taloon, joka oli nykyisen Lyseo-

talon vanha keskimäinen osa. Sieltä hän 1832 siirtyi Helsinkiin, jossa nuoren J. L. Runebergin täysihoitolaisena ja yksityisoppilaana luki itsensä Keisarill. Aleksanterin yliopiston kirjoihin.

Kaikki tiedämme, mikä tästä Zachriksesta tuli. Oulun muistoihin hän palasi mm. suuressa vapausrunossaan *Islossningen i Uleå elf. Naturtafla*, 1856.

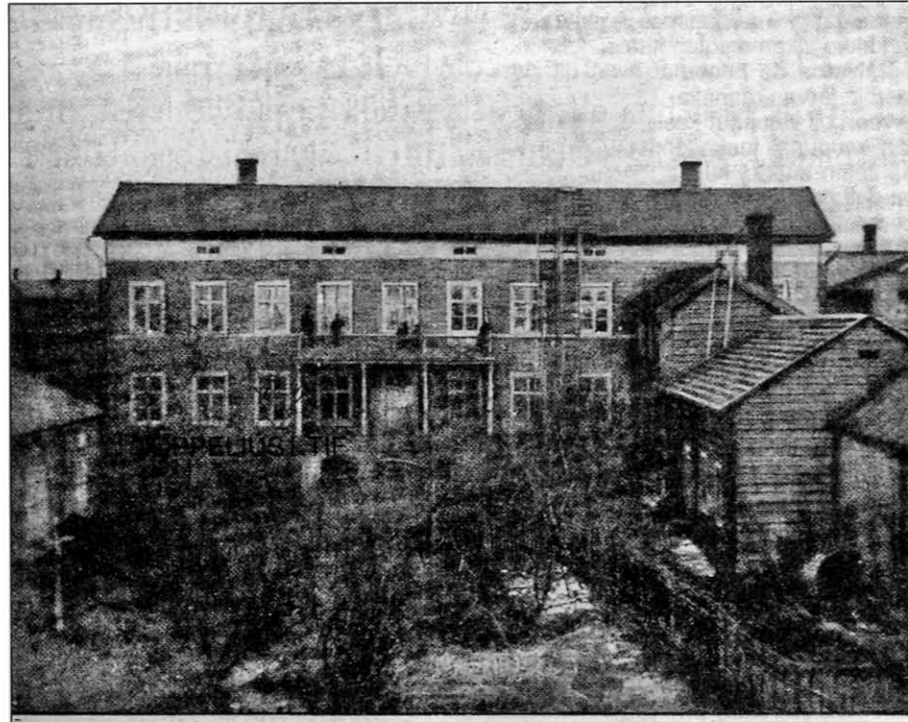
1840-luvulla, ehkä samanaikaisesti "Säästö-Bankon" kanssa, oli Toppeliustalossa vuokratulaisena myös lääninhallitus, maaherrona legendaarinen R. W. Lagerborg ja hänen jälkeensä Aleksander Lavonius.

V. 1859 aloitti Toppeliuksen talon alakerrassa Fruntimmerskolan i Uleåborg, joka itse asiassa oli jatkoa koululle, jota oli kutsuttu "Mamsell Junelie". Maria Jun(n)elius, "Tante Marie" oli jo 1848 aloittanut Oulussa 2-luokkaisen tyttö-koulun, jota oli kutsuttu myös "Calamniuksen kouluksi", koska Marialla oli ollut apunaan kollega Fr.W. Calamnius. Valtio otti em. vuonna koulun siipiensä suojaan ja Mariasta tuli koulun ensimmäinen johtajatar (-1884). Monta kuuluisuutta voisi näiltäkin kouluvuosilta luetella! (Sitä jatkaa nyk. Svenska Privatskolan i Uleåborg.)

V. 1875 kartano siirtyi Toppeliukselta Candelinin kauppuhuoneelle, jonka johtajana oli (kauppaneuvos 1876) Leonard Candelin, v:sta 1882 pojat John Leonard ja Artur Leonard (v:sta 1887 yksin). Jo syyskuun 23. 1875 vietettiin tässä talossa John Leonard Candelinin ja Elin Westerlundin mahtavat häät, joita kunnioitti läsnäolollaan Oskari Vilhon johdolla koko Suomalaisen Teatterin Oulun-kiertue (jolla seuraavana päivänä oli Kiven Nummisuutarien maailmanensi-ilta).

Vuonna 1892 talon osti Candelineilta tehtailija K.G. Rustanius, jolta se 1917 siirtyi vastaperustetulle Pohjanmaan Kauppiain Oy:lle. Vanhat oululaiset muistavatkin talon parhaiten Pohjanmaan talona, jota kauan johti kauppaneuvos Aarne Toivonen. Sinä aikana vasta avattiin nykyinen Torikadun puoleinen pääsisäänkäynti. Ja sitten olikin jo Oulun Puhelin Oy:n vuoro.

Talon kuuluisimman asukkaana, valtioneuvos ja kirjailija Zachris Topeliuksen syntymästä tulee tammikuun 14. 1998 kuluneeksi 180 vuotta ja kuolemasta maaliskuun 12. päivänä 100 vuotta. Myös Oulussa muistetaan entistä Oulunkoulun poikaa monella tavalla. Niinpä Oulu-seura suunnittelee talon julkisivuun Zachris Topeliuksen muistolaattaa. Siinä yhteydessä on syytä muistaa ainakin myös Gustaf Toppeliusta, mutta miten kauan laatta nyt ajoitetaan, jos talo on jo remontissa!

Toppeliuksen talo sisäpihalta vuodelta 1867. Kuva Zacharias Topeliuksen kirjasta *Elämäkerrallisia muistiinpanoja* (Otava 1923).

Toppeliuksen talo tänään kadun puolelta kuvattuna.